

Waardering en ondersteuning mantelzorgers

Onderzoek & aanbevelingen voor Hillegom en Lisse.

WelzijnsKompas Hillegom-Lisse
Juni 2020

Inhoud

Samenvatting	Pag. 2
1. Aanleiding	Pag. 4
2. Doel	Pag. 4
3. Bronnen en methodes	Pag. 5
4. Waardering en ondersteuning mantelzorgers in Hillegom en Lisse	Pag. 6
4.1 Waardering	Pag. 6
4.2 HHT-regeling voor mantelzorgers	Pag. 8
5. Waardering en ondersteuning mantelzorgers in Noordwijk	Pag. 13
5.1 Waardering	Pag. 13
5.2 Zorgpauze	Pag. 14
6. Respijtzorg in de bollengemeentes	Pag. 17
7. Mantelzorgondersteuning onderzocht door de Rekenkamercommissie	Pag. 19
8. Conclusies en aanbevelingen	Pag. 21
Bijlage: Vragen en respons enquête najaar 2019	Pag. 23

Samenvatting

WelzijnsKompas biedt in opdracht van de gemeenten Hillegom en Lisse mantelzorgondersteuning aan zoals die in de WMO 2015 verplicht is gesteld aan gemeenten. De HHT-regeling en de waarderingsactiviteiten zijn twee belangrijke onderdelen van de mantelzorgondersteuning die WelzijnsKompas de afgelopen maanden heeft onderzocht. Met als doel inzicht te krijgen in de mate waarin mantelzorgers zich voelen gewaardeerd en of de HHT-regeling in de huidige vorm voor verbetering vatbaar is.

Waardering in Hillegom en Lisse

De waarderingsactiviteiten bestaan uit de 'Dag van de Mantelzorg' en uit de uitreikingen van het mantelzorgcompliment. Met de Dag van de Mantelzorg worden circa 80 en met het mantelzorgcompliment circa 600 mantelzorgers gewaardeerd. De directe kosten bedragen respectievelijk €4000 en €60.000 euro per jaar.

Via een enquête hebben circa 300 mantelzorgers hun mening gegeven over beide waarderingsactiviteiten. De bezoekers waarden de Dag van de mantelzorg en wensen geen andere invulling. Dit zijn met name ouderen die zorgen voor een partner. De niet-bezoekers geven aan nauwelijks tot geen behoefte te hebben aan een ontmoetingsdag. De tevredenheid over het mantelzorgcompliment in de vorm van een VVV-bon is hoog. Een geldbedrag wordt gezien als een goed alternatief; een regionale winkelpas wordt minder gewaardeerd. De groepsgerichte ontmoetingsmomenten bij de uitreiking van de complimenten worden zeer gewaardeerd.

HHT-regeling in Hillegom en Lisse

De gemeentes Hillegom en Lisse zetten sinds 2017 de middelen Huishoudelijke Hulp Toelage (HHT) in voor het ondersteunen van mantelzorgers. Het doel van de regeling is dat mantelzorgers verlicht worden bij het uitvoeren van hun mantelzorgtaken en deze kunnen blijven uitvoeren. De regeling biedt ondersteuning op maat. Het aantal aanvragen in Hillegom over twee jaar bedroeg 116; in Lisse zijn 65 aanvragen gedaan. De tijdelijkheid van de regeling – oorspronkelijk tot en met 2019 - leidde tot 'promotie met de rem erop'. De meeste aanvragen betreffen huishoudelijke hulp; in Hillegom zijn er ook steeds meer aanvragen voor respijtzorg en maatwerk. De regeling is snel inzetbaar, biedt flexibiliteit in periode en duur, en in principe is alles mogelijk. Wel is er een maximum budget per mantelzorger per jaar. Maatwerk leidt tot veel werk aan de achterkant: mantelzorgers kunnen meerdere opties inzetten totdat hun budget is besteed en de werkwijze wijkt af van de reguliere systemen van zorgaanbieders. Vanaf 1 januari 2020 is er in Hillegom nog €81.609 en in Lisse nog €66.763 direct te besteden aan de regeling.

Noordwijk vs Hillegom en Lisse

In 2019 heeft de gemeente Noordwijk onderzoek gedaan naar mantelzorgondersteuning, met als hoofdvraag: voelen mantelzorgers zich (voldoende) ondersteund in hun zorginspanningen door de gemeenten?

In Noordwijk bestaat sinds 2018 een Mantelzorgpas. Deze is te gebruiken bij lokale bedrijven waar afspraken mee zijn gemaakt. Er wordt jaarlijks €125 op de pas gezet én een kortingsregeling bij de genoemde bedrijven. Er wordt samengewerkt met het bedrijf Groupcard dat de gehele facturatie op zich neemt. In Noordwijkerhout konden zorgvragers een VVV-pas twv €100 aanvragen als waardering voor de mantelzorger via het WMO adviescentrum. Inmiddels is voor heel Noordwijk de Mantelzorgpas ingevoerd. Onderdeel van de Mantelzorgpas is de Zorgpauze. De Zorgpauze biedt huishoudelijke hulp en verschillende vormen van respijtzorg. In Noordwijk en Noordwijkerhout voelen respectievelijk 70% en 50% van de Zorgpauze-gebruikers zich goed tot zeer goed ontlast.

Mantelzorgers in Hillegom en Lisse geven de voorkeur aan een VVV-kaart; in Noordwijk waardeerde men de Mantelzorgpas juist meer. Het regelen van het aanhaken van winkeliers en zorgaanbieders bij de Mantelzorgpas wordt aangejaagd door de gemeente Noordwijk en gefaciliteerd door Groupcard. De gehele uitvoering van de HHT-regeling en het mantelzorgcompliment ligt in Hillegom en Lisse bij WelzijnsKompas. In Hillegom en Lisse is meer persoonlijk contact tijdens de uitreikmomenten. De HHT-regeling in Hillegom en Lisse biedt daarnaast maatwerkoplossingen die via de Zorgpauze-regeling niet mogelijk zijn.

Quickscan naar respijtzorg

In het eerste kwartaal van 2020 is een quickscan uitgevoerd door HLTSamen en de welzijnsorganisaties met als doel inzicht te krijgen in de behoefte aan respijtzorg (met verblijf) bij mantelzorgers die zorgen voor een naaste met zwaardere zorgbehoefte en hoe HLTSamen hierin kan voorzien.

De quickscan heeft de volgende conclusies opgeleverd:

- De behoefte aan respijtzorg is erg divers. Zorg daarom voor maatwerk.
- Er is vooral ook veel vraag naar respijtzorg aan huis, niet alleen respijtzorg met verblijf.
- Inzet van de HHT-regeling/Regeling Ondersteuning Mantelzorgers biedt mooi maatwerk. Deze regeling is aangemerkt als goed voorbeeld door de landelijk aanjager respijtzorg.
- Respijtzorg moet beschikbaar, bekend, betaalbaar vertrouwd en veilig zijn.
- Respijtzorg met verblijf is onvoldoende beschikbaar, vooral voor de groep die tussen Wmo en WLZ inzet en zware zorg nodig heeft, zoals mensen met dementie.
- Mantelzorgers zijn onvoldoende bekend met de mogelijkheden voor respijtzorg, weten niet hoe ze het moeten regelen of vinden het teveel geregeld.

Onderzoek Rekenkamercommissie

In november 2017 heeft de rekenkamercommissie van Hillegom, Lisse en Noordwijkerhout een verslag uitgebracht van hun onderzoek naar de mantelzorgondersteuning in de betreffende gemeenten. Hun aanbevelingen zijn onder de loep genomen voor dit onderzoek. Deze hebben met name betrekking op het vergroten van het bereik, behoeftegericht werken, kennis vergroten, aanbod verbreden en informatievoorziening verbeteren. Conclusie daarvan is dat de meeste aanbevelingen ter harte zijn genomen door gemeenten en welzijnsorganisatie. Met betrekking tot respijtzorg kan nog een slag worden gemaakt in de vorm van een respijtwijzer en met name een professionele respijtmakelaar- of coördinator.

Aanbevelingen

- Handhaaf de organisatie van de Dag van de Mantelzorg in de huidige vorm.
- Betrek andere lokale organisaties bij de landelijke Dag van de mantelzorg.
- Handhaaf het mantelzorgcompliment in de huidige vorm tenzij wordt gekozen voor een ander (kaart)systeem zoals de Mantelzorgpas.
- Ga voor het mantelzorgcompliment uit van de woonplaats van de mantelzorgers in plaats van de zorgvrager met als voorwaarde dat deze keuze binnen de hele regio wordt gemaakt.
- Verbeter en versterk het maatwerk via de HHT-regeling en doop deze om tot *Adempauze*. Vul de regeling aan met inzet door vrijwilligers, respijtzorg aan huis en respijtzorg met verblijf.
- Zorg voor structureel en toereikend budget om de HHT-regeling uit te voeren. Uitbreiding van de regeling betekent dat er meer (uitvoerings)budget nodig is.
- Behoud de huidige mogelijkheid van op de persoon toegesneden maatwerkoplossingen.
- Laat de toekenning van de regeling bij de mantelzorgadviseurs en maak de regeling onderdeel van een door de welzijnsorganisaties gezamenlijk te vervullen respijtfunctie.
- Investeer in een goed systeem 'aan de achterkant' en leg de administratieve & financiële afwikkeling bij een partij/persoon met de juiste expertise. Onderzoek wat de beste investering is: verbeteren van het huidige (registratie)systeem of een Mantelzorgpas via Groupcard.
- Indien wordt gekozen voor een Mantelzorgpas: zet dan ook het mantelzorgcompliment op deze pas met behoud van de persoonlijke uitreiking. Zorg voor voldoende ambtelijke slagkracht om de pas regionaal uit te rollen en afspraken te maken met ondernemers, zorgaanbieders en een partij als GroupCard en maak hiervoor gebruik van de ervaringen in Noordwijk.

1. Aanleiding

WelzijnsKompas biedt in opdracht van de gemeenten Hillegom en Lisse mantelzorgondersteuning aan zoals die in de Wet Maatschappelijke Ondersteuning 2015 verplicht is gesteld aan gemeenten. Met als doel mantelzorgers vroegtijdig te bereiken en zodanig te ondersteunen dat zij in staat zijn om hun mantelzorgtaken uit te voeren. En daarnaast mantelzorgers te waarderen voor hun inspanningen.

In Hillegom en Lisse biedt WelzijnsKompas mantelzorgondersteuning aan door:

1. Geven van advies & informatie via 1-op-1 contact met mantelzorgers;
2. Geven van advies en informatie tijdens groepsbijeenkomsten zoals het Alzheimercafé, autismebijeenkomsten, workshops Werk & Mantelzorg en de mantelzorg-complimentuitreikingen;
3. Organiseren van lotgenotencontact zoals de ontmoetingsgroep voor mantelzorgers met een partner die dementie heeft en de bijeenkomsten voor jonge mantelzorgers;
4. Bevorderen van mantelzorgvriendelijk werken door werkgevers in de Bollenstreek;
5. Outreachend contact leggen met en informeren van verwijzers zoals scholen, CJG, ondernemers, casemanagers, thuiszorg, huisartsen en praktijkondersteuners;
6. Signaleren en opvolgen van vragen tijdens buurtgericht werken;
7. Uitvoeren van de HHT-regeling voor mantelzorgers, door het toekennen van huishoudelijke hulp, respijtzorg, en maatwerkoplossingen;
8. Organiseren van waardering in de vorm van uitreiking van het mantelzorgcompliment en Dag van de Mantelzorg.

De HHT-regeling (7) en waardering (8) zijn de twee onderdelen van mantelzorgondersteuning die we de afgelopen maanden hebben onderzocht en waarover we een aanbeveling willen meegeven aan de gemeenten Hillegom en Lisse.

2. Doel

Doel van het onderzoek is tweeledig:

A. Erachter komen of mantelzorgers zich voldoende voelen gewaardeerd door de huidige vormen van waardering, en

B. Onderzoeken of de huidige vorm van de HHT-regeling voor verbetering vatbaar is, door een vergelijking te maken met het gebruik van de Mantelzorgpas in Noordwijk.

3. Bronnen en methodes

Voor dit onderzoek hebben we gebruikgemaakt van verschillende bronnen en methoden.

1. Enquête

In november 2019 is door WelzijnsKompas een enquête uitgezet onder alle mantelzorgers die geregistreerd zijn bij WelzijnsKompas. Dit waren er in totaal 1023. De enquête is zowel digitaal als op papier verspreid omdat een aantal (oudere) mantelzorgers niet digivaardig is. Gevraagd is naar de mate waarin mantelzorgers zich gewaardeerd voelen door het mantelzorgcompliment en de Dag van de Mantelzorg.

2. Evaluatie HHT-regeling voor mantelzorgers

Deze regeling wordt nu twee jaar ingezet in Hillegom en Lisse voor mantelzorgers met een ondersteuningsvraag. We hebben de belangrijkste gegevens op een rij gezet: hoe vaak wordt er gebruikt gemaakt van de regeling? Wat zijn de meest voorkomende vragen? Maar ook: hoe efficiënt is de uitvoering van deze regeling in vergelijking tot bijvoorbeeld de Mantelzorgpas die in Noordwijk wordt gebruikt.

3. Respijtzorg in de bollengemeentes

In januari en februari 2020 zijn interviews gehouden met mantelzorgers waarin is ingegaan op hun vraag naar respijtzorg. Deze zogenaamde quickscan heeft informatie opgeleverd die aanvullend is op de feitelijke gegevens van de HHT-regeling. Door de landelijk aanjager, Clémence Ross, is in 2019 een rapport geschreven met aanbevelingen voor respijtzorg in de toekomst. Twee jaar geleden is een onderzoek gedaan door de welzijnsorganisaties van de HLT-gemeentes naar vrijwillige respijtzorg. Deze drie onderdelen zijn meegenomen in een notitie van beleidsmedewerker Heleen Doelman en de conclusies en aanbevelingen zijn overgenomen in dit document.

4. Rapport gemeente Noordwijk

De gemeente Noordwijk heeft in 2019 een onderzoek uitgevoerd naar het gebruik van de Zorgpauze, mantelzorgwaardering, gebruik van beide regelingen en de mantelzorgondersteuning in het algemeen in de gefuseerde gemeente Noordwijk. Met dank aan Arjan Kersten van de gemeente Noordwijk maken wij graag gebruik van hun gegevens, conclusies en aanbevelingen door deze af te zetten tegen onze eigen bevindingen.

5. Onderzoek Rekenkamercommissie HLT en Noordwijkerhout

In 2017 heeft de rekenkamercommissie onderzoek gedaan naar de mantelzorgondersteuning in de betreffende gemeenten. Met als belangrijkste vragen: wat doen gemeenten aan mantelzorgondersteuning, levert de uitvoering de gewenste resultaten op, hoe worden effecten gemeten, hoe worden wensen van mantelzorgers in kaart gebracht en hoe tevreden zijn mantelzorgers met het beleid van de gemeenten. De aanbevelingen uit dit rapport gebruiken wij door deze te vergelijken met de uitkomsten van ons onderzoek.

4. Waardering en ondersteuning mantelzorgers in Hillegom en Lisse

In het najaar van 2019 heeft WelzijnsKompas een enquête uitgezet onder mantelzorgers in Hillegom en Lisse. We hebben daarin hun mening gevraagd over twee waarderingsactiviteiten: de Dag van de Mantelzorg en het Mantelzorgcompliment. In totaal zijn 1023 mantelzorgers aangeschreven en zijn er 293 ingevulde enquêtes retour ontvangen. Dat is een respons van 29%. Hoewel dus een respons van minder dan 1/3 van de bij WelzijnsKompas geregistreerde mantelzorgers, vinden wij de informatie toch dermate waardevol dat wij deze mee laten wegen in onze conclusies en aanbevelingen.

4.1 Waardering

Dag van de Mantelzorg

WelijnsKompas organiseert eens per jaar een dag voor mantelzorgers uit Hillegom en Lisse. Jaarlijks kunnen max. 85 mantelzorgers zich aanmelden. De dag is opgebouwd uit diverse elementen: een plenair gedeelte met een welkomstwoord door één van de wethouders, een lunch, en afwisselend een voorstelling of actieve workshops. Hoewel de bijeenkomsten een luchtig en ontspannen karakter hebben, wordt de dag ook gebruikt om vragen & signalen op te halen. De Dag van de Mantelzorg wordt grotendeels bezocht door 65-plussers.

Van de mantelzorgers die de enquête hebben ingevuld, maakt 25% gebruik van de Dag van de Mantelzorg. Zij geven het volgende aan:

- 72% voelt zich door deze dag goed tot uitstekend gewaardeerd.
- 76% spreekt het aan dat er een dag is met verschillende onderdelen.
- 88% spreekt het aan dat er diversiteit is in leeftijden, werkend of niet en ziektebeeld van de naaste.

Van de mantelzorgers die de enquête hebben ingevuld, maakt 75% geen gebruik van de Dag van de Mantelzorg. Zij geven de volgende redenen op:

- 35% heeft geen behoefte aan zo'n dag.
- 17% vindt een hele dag te lang.
- 27% geeft andere en zeer uiteenlopende redenen op, zoals: degene voor wie gezorgd wordt kan niet alleen blijven, programma spreekt niet aan, onbekend met deze dag, degene voor wie gezorgd wordt mag niet mee, moet werken, behoefte aan een dag met gelijkgestemden, gemiddelde leeftijd te hoog, zelf zorg nodig.

Zij hebben wel hun mening gegeven over de vorm van deze dag:

- 63% spreekt het aan dat er een dag is met verschillende onderdelen.
- 37% geeft suggesties voor een andere vorm, zoals: niet op zaterdag, liever een paar keer avond, een kortere dag.

Zij hebben ook een mening gegeven over de samenstelling van de deelnemers:

- 70% spreekt het aan dat er diversiteit is in leeftijd, werkend of niet en ziektebeeld van de naaste.
- 30% wenst een andere samenstelling, ze noemen onder andere: contact met gezinnen met kinderen met een beperking, liever met gelijkgestemden.

Budget

Voor de uitvoering van de Dag van de Mantelzorg is jaarlijks € 4000,- beschikbaar. Hiervan wordt een dagactiviteit georganiseerd voor maximaal 85 mensen.

Mantelzorgcompliment

In Hillegom en Lisse kunnen zorgvragers een VVV-bon ter waarde van € 100 aanvragen voor hun mantelzorg. Uit naam van de gemeente deelt WelzijnsKompas jaarlijks de mantelzorgcomplimenten uit. De complimenten worden sinds 2017 tijdens inloopbijeenkomsten uitgedeeld die een ontspannen karakter hebben.

Er is bewust gekozen voor groepsgerichte uitreikingen vanwege: onderlinge ontmoeting mantelzorgers, ontmoeting met medewerkers WelzijnsKompas, ontmoeting met medewerkers gemeente, belangrijk ophaalmoment van signalen en belangrijk moment om relevante informatie en nieuwe ontwikkelingen te communiceren. De aanwezigheid van en het symbolisch uitreiken van een compliment door de wethouders worden zeer gewaardeerd.

Ontwikkelingen mantelzorgcompliment

Sinds 2019 delen ook mantelzorgers van intramurale zorgvragers mee in de waarderingactiviteiten. Dit wordt zeer gewaardeerd. We zien tijdens de uitreikingen steeds meer dubbel belaste mantelzorgers (sinds 2017) en mantelzorgers die zelf ook zorgvrager zijn (in 2019). Positieve ontwikkeling is dat we steeds meer werkende mantelzorgers bereiken via het mantelzorgcompliment.

Van de mantelzorgers die de enquête hebben ingevuld, maakt 83% gebruik van het Mantelzorgcompliment. Zij geven het volgende weer:

- 81% voelt zich goed tot uitstekend gewaardeerd met het compliment.
- 79% waardeert de manier waarop het compliment wordt uitgereikt met goed tot uitstekend.
- 77% waardeert de hoogte van het bedrag met goed tot uitstekend.
- 71% waardeert een bon met goed tot uitstekend.
- 62% geeft aan dat ze geen andere vorm van waardering willen. Bij de 38% die aangeeft wel een andere vorm te wensen, wordt door de meesten een geldbedrag genoemd.

Van de mantelzorgers die de enquête hebben ingevuld, maakt 17% geen gebruik van het Mantelzorgcompliment. Zij geven de volgende redenen op:

- 31% geeft aan dat ze er geen behoefte aan hebben.
- 24 % geeft aan dat degene voor wie ze zorgen niet in Hillegom of Lisse woont.
- 45% heeft andere redenen, zoals: vergeten, onbekend met het aanvragen en onbekend met het Mantelzorgcompliment.

Budget

Er is een plafondbedrag voor de uitvoering van het mantelzorgcompliment van 75.000 euro. Op dit moment kan WelzijnsKompas daarvoor alle aanvragen honoreren. Mocht er echter iets wijzigen in het toegekende bedrag, of het aantal aanvragen toenemen, dan komt het plafond sneller in zicht.

Aantal complimenten	2017	2018	2019
	452	624	588

Voorlopige conclusies waarderingactiviteiten

- De huidige invulling van de Dag van de Mantelzorg wordt gewaardeerd door de respondenten die de dag bezoeken. Van de respondenten geven niet-bezoekers aan nauwelijks tot geen behoefte te hebben aan een dergelijke ontmoetingsdag. Enkele mantelzorgers hebben wel een wens tot een gezamenlijke activiteit voor gezinnen.
- Het aantal deelnemers (85) is beperkt afgezet tegen het aantal geregistreerde mantelzorgers bij WelzijnsKompas (1063 op 1 januari 2020) en het geschatte aantal mantelzorgers in Hillegom en Lisse: circa 3.600 maar bedient met name een specifieke groep mantelzorgers, namelijk ouderen die zorgen voor een partner.
- De tevredenheid van de respondenten t.a.v. de huidige vorm van het mantelzorgcompliment, de VVV-bon, is hoog. Een geldbedrag wordt gezien als een goed alternatief, een regionale winkelpas wordt minder gewaardeerd.
- Het inwisselen van de VVV-bon is online uitgebreid en offline juist verminderd doordat steeds meer winkels en ondernemers uit het straatbeeld verdwijnen. Voor met name oudere mantelzorgers is dit een verarming van het aanbod.
- De groepsgerichte ontmoetingsmomenten bij de uitreikingen worden zeer gewaardeerd.

4.2 HHT-regeling voor mantelzorgers

Aanleiding

De gemeenteraden van Hillegom en Lisse hebben in 2017 besloten om de middelen Huishoudelijke Hulp Toelage (HHT) 2015 en 2016 in te zetten voor het ondersteunen van mantelzorgers. Het doel van de regeling is dat mantelzorgers verlicht worden bij het uitvoeren van hun mantelzorgtaken en deze kunnen blijven uitvoeren. Mantelzorgers kunnen huishoudelijke hulp aanvragen, gezelschap aan huis, een dagje uit, ontspanningsactiviteiten, klusjes in en om het huis, een coaching gesprek: feitelijk alles wat de mantelzorger op dat moment lucht geeft. Informatie over deze ondersteuningsvragen geeft mogelijk richting aan toekomstig beleid: hoe beter de ondersteuningsbehoefte van de mantelzorger in beeld is, hoe gericht de ondersteuning kan plaatsvinden.

Vraaggericht werken

Door vanuit de vraag te werken, weten we zeker dat de mantelzorger krijgt wat hij nodig heeft. De mantelzorger wordt serieus genomen, hij is immers de expert van zijn eigen mantelzorgsituatie. Hierdoor kan overbelasting worden voorkomen en kan de mantelzorger de zorg aan zijn naaste blijven geven. Dit kan opschaling naar complexere (en duurdere) zorg voorkomen.

Gebruik van de regeling in 2018 en 2019

De HHT-regeling loopt inmiddels twee jaar. Het aantal aanvragen neemt gestaag toe. Door de onzekerheid omtrent de continuering van de regeling, is het soms lastig om te bepalen hoe stevig de regeling gepromoot kan worden. Toezeggingen doen zonder er vervolg aan te kunnen geven, is absoluut niet iets dat we willen doen met deze kwetsbare doelgroep.

Er zijn presentaties gegeven aan de ISD, de ouderenbonden, casemanagers dementie, wijkverpleegkundigen, de contactpersonen bij de zorgaanbieders. Er is een interview gehouden bij omroep BO, er zijn interviews met mantelzorgers geplaatst in de lokale kranten, berichten op de gemeentepagina, het item krijgt aandacht in de nieuwsbrieven, tijdens de uitreikingen van het mantelzorgcompliment en het Alzheimercafé.

Tabel 1: aantal aanvragen en gebruikers HHT-regeling in Lisse en Hillegom 2018 en 2019

	Lisse	Hillegom
Aantal aanvragen 2018	22	37
Aantal aanvragen 2019	43	79
Aantal aanvragen 2018+ 2019	65	116
Aantal unieke personen ¹ 2018+ 2019	45	73

Verbreding Lisse

Tot begin 2019 was het in Lisse alleen mogelijk om voor huishoudelijke hulp te kiezen als ondersteuningsvorm. Deze aantallen zijn dan ook nagenoeg gelijk aan die van Hillegom. In Hillegom kon vanaf de start in 2018 een respijt- of maatwerkvoorziening worden toegekend, dat verklaart het grote verschil in aantallen.

Tabel 2: type ondersteuning in Lisse en Hillegom 2018 t/m 2019

Aanvraag voor	Lisse	Hillegom
Huishoudelijke hulp	60	66
Respijtzorg/gezelschap	5	28
Maatwerk	3	22
Totaal:	68	116

¹Unieke personen: een mantelzorger die twee jaar de HHT-regeling inzet, wordt geteld als 1 unieke persoon en 2 aanvragen. Voor ieder jaar, wordt er een nieuwe aanvraag gedaan.

Toenemende vraag naar respijtzorg

Naast de te verwachten vragen naar huishoudelijke hulp, zien we vooral een groeiend aantal aanvragen voor respijtzorg: gezelschap voor de naaste van de mantelzorgers. Denk hierbij aan een tennismaatje, iemand die mee gaat wandelen in de duinen, of een zorgvrager gezelschap thuis houdt. Vooral mantelzorgers die zorgen voor een naaste met dementie, doen een beroep op deze vorm van respijtzorg. Via de regeling kan ongeveer 3 a 4 uur respijtzorg in de maand worden ingezet.

Voor de mantelzorgers betekent het een adempauze, maar ook een naaste die beter in zijn of haar vel zit. Mantelzorgers geven aan dat ze de respijtzorg erg waardevol vinden en graag een uitbreiding van het aantal uren hierin zouden willen zien. (Bron: individuele gesprekken met mantelzorgers). Deze vorm van respijtzorg wordt ook ingezet ter overbrugging. Bijvoorbeeld totdat de dagbesteding kan worden opgestart of uitgebreid. Of wanneer iemand op de wachtlijst staat voor een verpleeghuis, maar in de tussentijd nog wel thuis woont.

Maatwerkaanvragen

De regeling zorgt voor nieuwe ondersteuningsvragen: zo hebben mantelzorgers gekozen voor de inzet van een hovenier, een schildersbedrijf, mantelzorg coaching, een bezoek aan de sauna, massages, yoga, een oppas met ervaring in zorgen voor kinderen met een beperking, weekendopvang aan huis, sporten en een EHBO-cursus.

Voor mantelzorgers precies datgene waar zij behoefte aan hadden op dat moment. Door een grote klus te laten doen, konden zij zich beter richten op hun mantelzorgtaken. Massages of sporten zorgden voor de broodnodige ontspanning en aandacht voor henzelf.

Budget per mantelzorgers per jaar

Mantelzorgers kunnen voor maximaal €1310,20 euro per jaar gebruikmaken van de HHT-regeling. Het zit zo:

- Het jaarbudget voor huishoudelijke hulp is: 52 x het uurtarief dat de ISD hanteert voor huishoudelijke hulp. In 2019 is dat $52 \times 25,20 = 1310,20$.
Per jaar wijzigt dit budget iets, doordat ieder jaar het uurtarief iets wijzigt. Toekenningen gaan naar rato: het aantal toegekende uren is gelijk aan aantal weken dat het jaar nog duurt.
- Het jaarbudget voor respijtzorg is: 1200,-
Toekenningen gaan naar rato: het toegekende bedrag is gelijk aan het aantal maanden dat het jaar nog resteert x 100,- euro.
- Het jaarbudget voor maatwerk is: ²1200,-

Alleen voor huishoudelijke hulp werd een eigen bijdrage gevraagd, net als bij de WMO-voorziening. Aangezien de eigen bijdrage is losgelaten ten gunste van een abonnementstarief geldt deze sinds 1 januari 2020 ook niet meer voor de HHT-regeling.

Als de HHT-regeling verder wordt uitgebreid, bijvoorbeeld door ook andere vormen voor respijtzorg te financieren vanuit de HHT-regeling, zal het jaarbudget per mantelzorgers mogelijk moeten worden verruimd.

Aanbieders

Er wordt met vaste aanbieders gewerkt voor huishoudelijke hulp en respijtzorg: Alfa & Zorg, HOZO, DSV, Groenord Zorgt, Saar aan huis, Fleur de dag, Home Instead. Dit gaat over het algemeen goed. Alleen met Alfa & Zorg zijn regelmatig problemen rondom toekenning en facturatie. Voor de maatwerkoplossingen wordt inmiddels met een aantal vaste aanbieders gewerkt, zoals mantelzorgcoaches Angela Roelen en Nic Oosterveer, Happy Bodies Lisse,

---

² Bij respijtzorg en maatwerk zijn de bedragen per mantelzorgers gelijk gebleven aan die van de start. De reden daarvoor is tweeledig. Ten eerste zijn de tarieven voor respijtzorg niet/amper veranderd, dus mantelzorgers kunnen nog steeds evenveel uren krijgen voor dit budget als bij de start van de regeling. De tweede reden is praktisch: dit is hanteerbaar 'aan de achterkant'. Respijt toekenningen gaan naar rato: € 100,- voor iedere maand van het lopende kalenderjaar.

Skicentrum Sassenheim, Massage bij Ans, Autizorg Kudelstaart. Bij hele nieuwe vragen, zoekt de mantelzorgadviseur contact met een aanbieder en probeert afspraken te maken over facturering.

Werkproces

Mantelzorgers die een beroep willen doen op de HHT-regeling, melden zich met hun vraag bij WelzijnsKompas. Voor de aanvraag kunnen zij gebruikmaken van het hiervoor ontwikkelde aanvraagformulier; zowel op papier als digitaal via de website van WelzijnsKompas.

De mantelzorgadviseur verheldert in een gesprek de vraag van de mantelzorger en geeft informatie over de mogelijkheden. Aanvragen worden toegekend per kalenderjaar. Aanvragen die gedurende het lopende jaar binnen komen, worden toegekend naar rato van het resterende aantal weken van het jaar. Mantelzorgers kunnen meerdere opties gebruiken, totdat het budget is besteed. Zo kan een mantelzorger gedurende 8 weken huishoudelijke hulp aanvragen, twee coaching gesprekken afnemen en 1 x per maand een massage krijgen zolang dit niet meer dan € 1310 euro per kalenderjaar bedraagt.

Door meerdere maatwerkopties aan te bieden, kost het veel tijd om het budget van de mantelzorger goed te monitoren. Toekenningen worden niet altijd omgezet in daadwerkelijk afnemen. Facturen komen soms laat binnen van zorgaanbieders.

Tijd

Aan de uitvoering van de HHT-regeling Hillegom-Lisse wordt gemiddeld 14 uur per week besteed door WelzijnsKompas. Hierin zit tijd van de mantelzorgadviseur, de project assistent en de financieel medewerker. Gemiddeld wordt er ruim 3,5 uur per aanvraag besteed. Met name het traject na de toekenning kan tijdrovend zijn. Een aantal voorbeelden:

- 1) De werkwijze van de HHT-regeling is voor zorgaanbieders afwijkend t.o.v. hun reguliere werkwijze. Hun systemen zijn daar niet op ingericht. Dit vergroot de kans op fouten.
- 2) Problemen rondom facturatie, eigen bijdrage, toekenning aantal uren, toekenningen die niet worden opgepakt: aan de achterkant kan veel mis gaan. In eerste instantie is dit iets tussen de aanbieder en de mantelzorger. Voor (overbelaste) mantelzorgers kan dit een extra belasting zijn. WelzijnsKompas stapt in als de mantelzorger er zelf niet uitkomt met de aanbieder.
- 3) Sinds half 2019 is er krapte qua personeel bij de aanbieders van huishoudelijke hulp. Dit betekent dat toekenningen niet meer zonder overleg doorgezet kunnen worden.
- 4) De HHT-regeling is gestart als een tijdelijke regeling en als pilot. Het is een regeling in ontwikkeling (geweest). Dat is erg mooi voor de mantelzorger, maar vraagt veel tijd in afstemming en aanpassing. Zo is de regeling tussentijds verbreed (in Lisse), zijn er aanpassingen nodig geweest i.v.m. de AVG wetgeving en is de eigen bijdrage afgeschaft.
- 5) Ook zit er veel tijd in het intern 'inregelen' van de HHT-regeling: zicht krijgen en houden op de financiën, een werkwijze en route opzetten voor de afhandeling van herhaalaanvragen, aanpassen van de registraties in het cliëntvolgsysteem. Dit vraagt om regelmatige bijstelling en daarmee ook opnieuw weer afstemming.
- 6) De regeling kost tijd qua communicatie. Voor het netwerk is het nieuw dat een dergelijke regeling bij WelzijnsKompas ligt. En dat deze zich echt richt op de mantelzorger en niet de zorgvrager. Ook nieuw is dat de woonplaats van de mantelzorger Lisse of Hillegom moet zijn; aanbieders werken vaak over deze grenzen heen.

Budget

Gemeente Lisse heeft een bedrag van € 165.822,- voor twee jaar ter beschikking gesteld. En de gemeente Hillegom een bedrag van € 159.198. Hiervan is een deel voor uitvoeringskosten en een deel voor PR bestemd.

Tabel 3: besteedbare budgetten Lisse en Hillegom 2018 en 2019

<i>Besteedbaar</i>	<i>Lisse</i>	<i>Hillegom</i>
Regeling	149.756	139.382
Uitvoering (uren)	15.000	18.750
PR	1.066	1.066
Totaal	165.822	159.198
<i>Realisatie 2018-2019</i>		
	<i>Lisse</i>	<i>Hillegom</i>
Bestedingen 2018	13.568	15.998
Bestedingen 2019	24.762	42.112
Gereserveerd voor inzet mantelzorg breed	45.000	-
Bestemd voor uitvoeringskosten	15.000	18.750
Bestemd voor PR	729	729
Totaal inzetbaar vanaf 1 jan 2020	66.763	81.609

Tabel 4: besteed budget per aanvraag en per mantelzorger 2018 en 2019

	Lisse	Hillegom
Besteed per aanvraag (zie tabel 1)	525	564
Besteed per mantelzorger (zie tabel 1)	580	631

Voorlopige conclusies HHT-regeling voor mantelzorgers

- Door de wettelijke termijnen van WMO- of WLZ-voorzieningen komt ondersteuning soms (te) laat en dan is een flexibele regeling die snel kan worden ingezet, een hele fijne oplossing.
- De huidige WMO- of WLZ-voorzieningen zijn (vooral) gericht op de zorgvrager en niet op de mantelzorger, en in dat gat voorziet de HHT-regeling.
- Huishoudelijke hulp en respijtzorg zijn welkome voorzieningen die snel kunnen worden ingezet met de HHT-regeling. Er is dan ook veel vraag naar.
- De HHT-regeling is een maatwerkregeling waarbij wordt uitgegaan van wat de mantelzorger helpt. Mantelzorgers zijn nog niet gewend om op die manier aan zichzelf te denken: 'wat lukt mij niet meer' (huishoudelijke taken, mijn partner continu gezelschap houden) en 'wat helpt mij bij het volhouden van de mantelzorgtaken', zoals ontspanning, energie opdoen. Toch biedt deze vorm van maatwerk een enorme meerwaarde aan de mantelzorgers die er wel gebruik van maken.
- De regeling vraagt behoorlijk veel tijd in de uitvoering doordat de hulp soms heel kortdurend is, er steeds moet worden gekeken welk budget individueel nog is te besteden, vooral als mensen meerdere opties afnemen. Ook is er veelvuldig contact met de zorgaanbieders over facturatie, uren, en afspraken die niet altijd (tijdig) worden nagekomen.
- Het bekend krijgen van de regeling bij de mantelzorgers en het netwerk vraagt om een lange adem.
- Onzekerheid over continuïteit van de HHT-regeling, zowel in dienstverlening (bv aanbod huishoudelijke hulp) als budget, werkt remmend op het aantal aanvragen. Je kunt niet 'alle trossen los gooien'.

5. Waardering en ondersteuning mantelzorgers in Noordwijk

In 2019 heeft de gemeente Noordwijk³ onderzoek gedaan naar mantelzorgondersteuning, met als hoofdvraag: voelen mantelzorgers zich (voldoende) ondersteund in hun zorginspanningen door de gemeenten? Er zijn 1700 mantelzorgers aangeschreven waarvan 54% heeft gereageerd.

5.1 Waardering

In Noordwijk bestaat sinds 2018 een Mantelzorgpas. Deze is te gebruiken zetten bij lokale bedrijven waar afspraken mee zijn gemaakt. Er wordt jaarlijks € 125,- op de pas gezet én een kortingsregeling bij de genoemde bedrijven. Er wordt samengewerkt met het bedrijf Groupcard dat de gehele facturatie op zich neemt. Op de Mantelzorgpas staat ook een ander product: de Zorgpauze. Er is geen gezamenlijk uitreikmoment. Aanvragen van mantelzorgers die nog niet bekend zijn bij uitvoeringsorganisatie Welzijn Noordwijk, worden nagebeld.

In Noordwijkerhout kunnen zorgvragers een VVV-pas (à 100 euro) aanvragen als waardering voor de mantelzorg, via het WMO adviescentrum. Er is geen gezamenlijk uitreikmoment. Wel hebben mantelzorgers een persoonlijk gesprek met de mantelzorgconsulent bij de aanvraag van de waardering.

In Noordwijk en Noordwijkerhout maken respectievelijk 13% en 7% van het geschatte aantal mantelzorgers gebruik van de waarderingsregeling. Mantelzorgers geven een 8,5 als rapportcijfer aan de gemeentelijke waarderingsregeling. De beoordeling van de gemeentelijke mantelzorgwaardering is in Noordwijk hoger, hetgeen samenhangt met een hogere waardering van de Mantelzorgpas en de hoogte van de waardering zelf: (€125,- via de mantelzorgpas vs €100,- via de VVV-cadeaucard).

In het onderzoek naar harmonisering van de mantelzorgondersteuning van Noordwijkerhout en Noordwijk was de aanbeveling om in beide plaatsen verder te gaan met de Mantelzorgpas.

Tabel 1: waardering VVV-cadeaucard versus gebruik Mantelzorgpas

VVV-cadeaucard	Mantelzorgpas
73% van de gebruikers is tevreden tot zeer tevreden.	85% van de gebruikers is tevreden tot zeer tevreden.
Ruime beschikbaarheid partners, ook van nationale ketens.	Lokale aangesloten winkels en maatschappelijke organisaties.
Goede bekendheid.	Betaalmiddel voor de Zorgpauze: snelle toekenning, gecontroleerde afrekening verleende zorg.
De overige Bollenstreek-gemeenten gebruiken dit middel ook.	Identificer-effect: het middel zelf herinnert aan de blijf van waardering door de gemeente.
Goede organisatie en ondersteuning, geen extra werk en kosten voor het systeem.	Overgebleven tegoed kan worden geherinvesteerd in de regeling.
	Door automatisering efficiëntere verstrekking.

³ Rapport Evaluatie Mantelzorgondersteuning, 18 juli 2019, Arjan kersten, gemeente Noordwijk. De tabellen en informatie zijn afkomstig uit dit rapport.

5.2 Zorgpauze

In Noordwijk is in 2016 de regeling Zorgpauze opgezet. In de loop van 2018 is deze met enkele wijzigingen ook in Noordwijkerhout ingevoerd. Met de Zorgpauze kunnen mantelzorgers met een aantal producten ontlast worden. De Zorgpauze is onderdeel van de eerder genoemde Mantelzorgpas.

Hoe werkt het:

- Huishoudelijke hulp wordt het vaakst gekozen; net als in Hillegom en Lisse.
- Noordwijk werkt net als Hillegom-Lisse met partijen als Fleur de Dag en Saar aan huis samen.
- Er is in Noordwijk geen maatwerkoptie in de regeling. In het onderzoek komt naar voren dat het aanbod van de regeling daarom niet altijd aansluit op de vraag.

Tabel 2: vormen van ondersteuning in Noordwijk en Noordwijkerhout

Vormen van ondersteuning ¹¹	Noordwijk	Noordwijkerhout	/ verschil
- Samen-er-uit	10,3%	0%	10,3%
- Bezoek	17,2%	17,4%	0,2%
- Bezoek dementie	3,4%	-	-
- Vervangende zorg thuis	13,8%	8,7%	5,1%
- Advies dementie	6,9%	-	-
- Dagbesteding	20,7%	8,7%	12%
- Logeren	0%	0%	-
- Huishoudelijke ondersteuning	75,9%	87%	11,1%

In hoeverre werkt het:

- In Noordwijk en Noordwijkerhout maken respectievelijk 10% en 11% van het geschatte aantal overbelaste tot zwaar overbelaste mantelzorgers gebruik van de Zorgpauze-regeling.
- In Noordwijk en Noordwijkerhout voelen respectievelijk 70% en 50% van de Zorgpauze-gebruikers zich goed tot zeer goed ontlast. Ook kunnen zij de zorg langer volhouden en vinden ze de respijtzorg makkelijk aan te vragen.

Tabel 3: % mantelzorgers dat zich ontlast voelt door de Zorgpauze-regeling

Respons	Noordwijk	Noordwijkerhout	Vershil
Ontlast door het gebruik	29 (56,8%)	23 (67,7%)	6 (10,9%)
- Redelijk (3 van 5)	34,5%	13%	21,5%
- Goed tot zeer goed (4 en 5 van 5)	51,7%	69,5%	17,8%
Langer volhouden mantelzorg			
- Redelijk (3 van 5)	27,6%	34,8%	7,2%
- Goed tot zeer goed (4 en 5 van 5)	48,2%	43,5%	4,7%

Tijd en budget

In absolute aantallen heeft de Zorgpauze van Noordwijk en Noordwijkerhout in 2018 94 unieke mantelzorgers ondersteund. Hier wordt 27 uur per week voor ingezet (Bron: Welzijn Noordwijk). Dat is gemiddeld 16 uur per mantelzorger per jaar. Gemeenten Noordwijk en Noordwijkerhout hebben volgens het rapport van de gemeente Noordwijk in 2018 101.056 van hun budget besteed aan de Zorgpauze. Gemiddeld € 1189 per mantelzorger per jaar.

Tabel 4: verschil in uitvoering, inzet en kosten tussen Noordwijk en Noordwijkerhout.

Aspect	Noordwijk	Noordwijkerhout
a. Wijze van uitvoering	In samenwerking met GroupCard wordt de Mantelzorgpas uitgegeven. Welzijn Noordwijk zorgt voor de registratie, het contact met mantelzorgers, het opwaarderen en de communicatie. GroupCard zorgt voor de uitgifte van de passen, het contact met de aangesloten partners en de afhandeling van het betalingsverkeer.	Het Wmo Adviescentrum zorgt voor de jaarlijkse uitgifte van een VVV-cadeaucard. Zij doen de registratie, communicatie en uitgifte zelf. In principe krijgt elke mantelzorger een persoonlijk gesprek met de mantelzorgconsulent naar aanleiding van de aanvraag van de waardering.
b. Omvang inzet (fte)	Waardering: 13 uur per week Zorgpauze: 17 uur per week	Waardering: 10 uur per week Zorgpauze: 10 uur per week
c. Uitvoeringskosten	Waardering: € 13.000 Zorgpauze: € 19.000 Systeemkosten: € 14,- per pas.	Totaal: € 21.000* Systeemkosten: geen
d. Vermindering administratieve lasten	Eerder in het jaar inschrijving openen.	Idem
e. Vermindering bureaucratie	Niet bekend. Registratie in 2 systemen (Kedo en Groupit).	Beter inregelen zodat automatisch mailings kunnen worden gedaan. Standaarden gemeenten zijn relatief hoog in de uitvoering, uitbesteden geeft meer flexibiliteit. Registratie in zaakstelsel en crvs.
f. Gegevensbescherming	Conform AVG. Verbetering mogelijk t.a.v. de warme overdracht naar de zorgaanbieders.	Idem.
g. Toekomstverwachting	Voorkeur voor voortzetting Mantelzorgpas voor zowel de Zorgpauze als de waardering. Samenbrengen uitvoering om inwoners beter te kunnen bedienen.	Voortzetting persoonlijke benadering naar mantelzorgers. Samenbrengen uitvoering om effectiever te kunnen werken.

Het onderzoek levert wat betreft de gemeente Noordwijk de volgende concrete verbeterpunten op⁴:

- Handhaaf de bestaande waarderings- en Zorgpauzeregelingen, stel hiervoor budget beschikbaar en voer op punten wijzigingen door om het aanbod meer in lijn te brengen met de behoeften van mantelzorgers;
- Voer de Mantelzorgpas in als de vorm voor de waardering van mantelzorgers in de nieuwe gemeente. De redenen daarvoor zijn de extra voordelen van dit instrument (integratie met Zorgpauze, lokale partners, herkenbaarheid) en de onwenselijkheid van het uitvoeren van meerdere vormen van waardering.
- Breng de uitvoering van de mantelzorgondersteuning onder bij 1 organisatie om daarmee gebruik te maken van de voordelen van op het vlak van automatisering, communicatie en specialisatie en leg de nadruk op het vergroten van het bereik van mantelzorgers en het behoeftegericht werken.

⁴ Inmiddels zijn deze verbeterpunten doorgevoerd.

Voorlopige conclusies Noordwijk vs Lisse en Hillegom

- Respondenten van de enquête in Hillegom en Lisse geven de voorkeur aan een VVV-kaart; mantelzorgers in Noordwijk waarderen juist de lokaal te gebruiken Mantelzorgpas meer. Dit komt waarschijnlijk door het hogere bedrag en de kortingsregeling.
- Het uitgeven van een Mantelzorgpas zoals in Noordwijk is efficiënt. In Hillegom en Lisse is echter meer persoonlijk contact tijdens de uitreikmomenten van het mantelzorgcompliment. Dit wordt gewaardeerd door de mantelzorgers.
- Mantelzorgadviseurs spenderen minder tijd per aanvraag aan de HHT-regeling dan de adviseurs van Noordwijk aan de Zorgpauze-regeling. Tijdwinst lijkt dus niet aan de orde te zijn.
- Het regelen van het aanhaken van winkeliers en zorgaanbieders bij de Mantelzorgpas, wordt aangejaagd door de gemeente Noordwijk en gefaciliteerd door Groupcard. De gehele uitvoering van de HHT-regeling en het mantelzorgcompliment ligt in Hillegom en Lisse bij WelzijnsKompas. Om een mantelzorgpas beschikbaar te maken is structureel budget en inzet nodig vanuit de gemeente.
- De HHT-regeling in Hillegom en Lisse biedt maatwerkoplossingen die via de Zorgpauze-regeling niet mogelijk zijn. Het zou een verarming zijn om deze maatwerkoplossingen los te laten.

6. Respijtzorg in de bollengemeentes: een quickscan

In het eerste kwartaal van 2020 is een quickscan uitgevoerd om inzicht te krijgen in de behoefte aan respijtzorg (met verblijf) bij mantelzorgers die zorgen voor een naaste met zwaardere zorgbehoefte en hoe we hierin als gemeente kunnen voorzien.

Aanleiding

De aanleiding hiervoor was het signaal van de welzijnsorganisaties dat er behoefte is aan planbare respijtzorg met verblijf en dat dit vooral speelt bij mantelzorgers die zorgen voor iemand met een zwaardere zorgbehoefte. Om die reden is de pilot respijtzorg in Rustoord van DSV Verzorgd Leven niet doorgedaan. Respijtzorg in een aanleunwoning is geschikt voor mensen met lichte zorgvraag en behoorlijke zelfstandigheid. Dit sloot onvoldoende aan op de vraag. Deze notitie schetst wat de behoefte is aan respijtzorg, in hoeverre het huidige aanbod daarin voorziet en wat nog nodig is.

Doel

Inzicht krijgen in behoefte aan respijtzorg (met verblijf) bij mantelzorgers die zorgen voor een naaste met zwaardere zorgbehoefte en hoe we hierin als gemeente kunnen voorzien.

Vraagstelling

- Wat is de behoefte aan respijtzorg bij mantelzorgers die zorgen voor een naaste met zwaardere hulpvraag? (dementie, ggz-problematiek)
- Wat zijn de mogelijkheden binnen het huidige aanbod?
- Welk aanvullend aanbod is wenselijk en welke rol zou de gemeente daarbij moeten spelen?

Aanpak

De quickscan bestond uit de volgende acties:

- zeven diepte-interviews met mantelzorgers die zorgen voor een naaste met zwaardere hulpvraag. De geïnterviewde mantelzorgers hebben verschillende achtergronden, zodat we een zo compleet mogelijk beeld hebben gekregen.
- een schriftelijke vragenlijst, die is uitgezet onder de mantelzorgers die de Dag van de Mantelzorg hebben bezocht.
- een inventarisatie van het aanbod dat er al is. Hiervoor is gebruik gemaakt van reeds beschikbare inventarisaties en onderzoeken, de kennis van de mantelzorgadviseurs en een belronde met aanbieders.
- een vergelijking van behoefte en aanbod.
- het trekken van conclusies over wat nog nodig is.

6.1 Conclusies uit het onderzoek vrijwillige respijtzorg

De quickscan heeft de volgende conclusies en aanbevelingen opgeleverd:

Conclusies

- De behoefte aan respijtzorg is erg divers. Zorg daarom voor maatwerk.
- Er is vooral ook veel vraag naar respijtzorg aan huis, niet alleen respijtzorg met verblijf.
- Inzet van de HHT-regeling/Regeling Ondersteuning Mantelzorgers biedt mooi maatwerk. Deze regeling is aangemerkt als goed voorbeeld door de landelijk aanjager respijtzorg.
- Respijtzorg moet beschikbaar, bekend, betaalbaar vertrouwd en veilig zijn.
- Respijtzorg met verblijf is onvoldoende beschikbaar, vooral voor de groep die tussen Wmo en WLZ inzet en zware zorg nodig heeft, zoals mensen met dementie.
- Mantelzorgers zijn onvoldoende bekend met de mogelijkheden voor respijtzorg, weten niet hoe ze het moeten regelen of vinden het teveel geregeld.

Aanbevelingen van de gemeente met reactie van WelzijnsKompas

- Zorg voor voldoende aanbod. Dat is er zeker wat betreft respijtzorg met verblijf nog niet en/of er is onvoldoende zicht op. Ook voor respijtzorg aan huis is behoefte aan meer zicht op aanbieders die flexibel zijn.

WelijnsKompas: Het pakket van aanbevelingen is in haar totaliteit waardevol. Alleen een integrale aanpak en uitvoering van deze aanbevelingen kan tot verbeteringen leiden.

- Werk samen met het zorgkantoor, andere gemeenten, zorgaanbieders en welzijnsorganisaties in de regio om respijtzorg met verblijf mogelijk te maken. Dit vraagt een lange adem. Respijtzorg met verblijf staat als voorstel op de samenwerkingsagenda met het Zorgkantoor, evenals de schotten tussen Wmo en WLZ: hoe komen we tot een oplossing zodat er ruimte voor respijtzorg met verblijf is, dat het 'normaal' en 'beschikbaar' is?

WelijnsKompas: zorg voor een duidelijke aanjager en regievoerder zodat het aanbod daadwerkelijk wordt uitgebreid. Ons inziens een rol voor de gemeente.

- Verbeter en versterk wat al goed is: het maatwerk via de HHT-regeling/Regeling Ondersteuning Mantelzorgers. Vul deze regeling aan met inzet door vrijwilligers en respijtzorg met verblijf. Omdat hier wel hogere kosten aan zijn verbonden, zal het nu beschikbare budget per persoon dan snel op zijn. Dit pleit voor respijtzorg met verblijf als extra optie, die mantelzorgers aanvullend kunnen krijgen (eventueel naast respijtzorg aan huis of huishoudelijke hulp).

WelijnsKompas: de uitvoerende organisatie moet voldoende toegerust om vrijwilligers te werven en begeleiden en om de aanvullende respijtopties goed in te kunnen regelen.

- Maak de budgetten voor de HHT-regeling/Regeling Ondersteuning Mantelzorgers structureel en zorg voor voldoende budget. In Teylingen is de verwachting dat nog voor zeker vier jaar voldoende budget is. In Hillegom en Lisse is naar verwachting voldoende budget tot en met 2021 bij gelijkblijvende regeling. Het advies is in de kadernota 2021 budget te reserveren. Uitbreiding van de regeling met respijtzorg met verblijf betekent dat er (in Hillegom/Lisse) meer budget nodig is. Bij uitbreiding van de regeling met verblijf en/of vrijwilligers, worden de uitvoeringskosten hoger en is ook daarvoor meer budget nodig.

WelijnsKompas: het huidige budget voor gezelschap aan huis schiet vaak al te kort. Deze hulp heeft een hoger uurtarief dan huishoudelijke hulp. Er is dus niet alleen meer budget nodig voor respijt met verblijf maar ook voor 'respijt aan huis'.

- Zorg voor een mantelzorgadviseur die zich specialiseert in respijtzorg, die zorgt voor overzicht in het aanbod, contacten onderhoudt met aanbieders en adviseert over toekenning van respijtzorg.

WelijnsKompas: dit is wat ons betreft een voorwaarde om de aanbevelingen daadwerkelijk te kunnen realiseren.

- Zet meer in op bekendheid geven aan het aanbod en de mogelijkheid er gebruik van te maken. Ontwikkel een respijtwijzer, zodat mantelzorgers zelf kunnen zien wat de mogelijkheden zijn. Veel mantelzorgers geven aan dat zij niet weten welke respijtmogelijkheden er zijn of hoe ze deze moeten regelen. Maatwerk in gesprek met mantelzorgadviseurs of betrokken zorgaanbieders blijft het belangrijkste, maar als mantelzorgers niet eens weten dat er iets mogelijk is, zullen ze er niet om vragen en draagt zo'n respijtwijzer (naar voorbeeld Respijtwijzer Haarlemmermeer of Den Haag) bij aan bewustzijn.

WelijnsKompas: zeker waardevol als onderdeel van het pr- en communicatieplan, maar alleen als er voldoende, flexibel aanbod is en een respijtcoördinator.

7. Mantelzorgondersteuning onderzocht door de Rekenkamercommissie

In november 2017 heeft de rekenkamercommissie van Hillegom, Lisse en Noordwijkerhout namelijk een verslag uitgebracht van hun onderzoek naar de mantelzorgondersteuning in de betreffende gemeenten. Het rapport, getiteld "Onderzoek Mantelzorgbeleid; Inzicht in het beleid en ervaringen van mantelzorgers", richt zich op de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat doen de gemeenten aan mantelzorgondersteuning en in hoeverre zijn de actiepunten uit de Wmo-nota's uitgevoerd?
2. Verloopt de uitvoering van het beleid volgens planning?
3. Levert de uitvoering van het beleid de gewenste resultaten op?
4. Hoe worden effecten gemeten en biedt de effectmeting voldoende inzicht?
5. Hoe brengen de gemeenten de behoeften en wensen van mantelzorgers in kaart?
6. Wat zijn de aantallen mantelzorgers en wat zijn hun redenen om zich als mantelzorger te laten registreren?
7. Hoe tevreden zijn mantelzorgers met het beleid van de gemeenten?
8. Wat doen de gemeenten aan mantelzorgondersteuning voor medewerkers binnen de eigen organisaties?

Aanbevelingen rekenkamercommissie en voortgang in Hillegom en Lisse (voor zover van toepassing)

Aanbeveling 2: Onderzoek de gevolgen van een bredere definitie van mantelzorger

WelzijnsKompas: de aanbeveling om de definitie van mantelzorger uit te breiden is ten aanzien van het Mantelzorgcompliment ter harte genomen. Het Mantelzorgcompliment kan voortaan ook worden aangevraagd door mantelzorgers die zorgen voor een naaste in een instelling. Het verdient aanbeveling om de nu in Hillegom en Lisse gehanteerde definitie onder de loep te nemen; acht uur mantelzorg per week gedurende een periode van minimaal drie maanden. Landelijk is deze definitie al los gelaten.

Aanbeveling 3: Besteed in het beleid meer aandacht aan het vergroten van het aantal geregistreerde mantelzorgers.

WelzijnsKompas: WelzijnsKompas heeft nu 1032 mantelzorgers geregistreerd, met name dankzij de groei van het aantal mantelzorgcomplimenten. Promotie van deze regeling lijkt daarmee de effectiefste manier om het aantal geregistreerde mantelzorgers te vergoten.

Aanbeveling 4: Geef meer bekendheid aan het aanbod van mantelzorgondersteuning bij potentiële doorverwijzers.

WelzijnsKompas: het netwerk van doorverwijzers is nog onvoldoende op de hoogte van de HHT-regeling en heeft nog niet altijd oog voor de expertise van een mantelzorger betreffende hun naaste/zorgvrager. Ook is er nog niet altijd een vanzelfsprekende lijn naar de mogelijkheden van mantelzorgondersteuning. Continuïteit van het aanbod helpt om bekendheid te (kunnen) vergroten.

Aanbeveling 5: Neem in de diverse protocollen op dat behoeften van mantelzorgers worden uitgevraagd.

WelzijnsKompas: vanuit WelzijnsKompas worden behoeften uitgevraagd, o.a. tijdens de Dag van

de Mantelzorg, groepsgerichte activiteiten, individuele gesprekken, enquêtes. Tijdens het traject 'outcome gericht werken' werd duidelijk dat de zorgaanbieders deze uitvraag nog niet altijd in hun protocollen hebben opgenomen.

Aanbeveling 6: Maak mantelzorgbeleid toekomstbestendig.

WelzijnsKompas: het genoemde signaal (verwachting van toename taken van de mantelzorger) uit het rekenkameronderzoek is in lijn met het landelijke beeld en ontwikkelingen, zoals de vergrijzing. Het bieden van respijtzorg en 'outcome gericht werken' sluiten hier op aan.

Aanbeveling 8: Heroverweeg de manier waarop waardering wordt geuit voor mantelzorgers.

WelzijnsKompas: in het traject 'outcome gericht werken' hebben mantelzorgers in de gemeenten Lisse en Hillegom in een Doelenboom van hoofd- en subdoelen aangegeven wat zij belangrijk vinden en op welke wijze zij ondersteund, gezien en gewaardeerd willen worden. Uit de enquête van WelzijnsKompas blijkt dat mantelzorgers zich gewaardeerd voelen door beide vormen van waardering; Dag van de Mantelzorg en het mantelzorgcompliment. Belangrijkste waardering zit echter in het serieus worden genomen door zorg- en dienstverleners waar een mantelzorger mee te maken heeft.

Aanbeveling 12: Benut de signalerende rol van de mantelzorgconsulent.

WelzijnsKompas: de mantelzorgadviseur signaleren middels individuele gesprekken en groepsactiviteiten, en tijdens buurtgericht werken. Hun signalerende rol dragen zij uit tijdens netwerkbijeenkomsten, d.m.v. het geven en bijwonen van presentaties, workshops, lezingen, spreekuur huisartsen, bezoeken van activiteiten van netwerkpartners. Zo komen zij (vroegtijdig) in contact met mantelzorgers en dienstverleners die te maken hebben met mantelzorgers.

Aanbeveling 13: Verbeter de interne kennis over het aanbod van respijtzorg, ga na of het aanbod vergroot/aangepast kan worden en verbeter de informatievoorziening aan mantelzorgers.

WelzijnsKompas: de HHT-regeling biedt een aanvulling op het al bestaande aanbod van respijtzorg, respijtzorg met verblijf kan een onderdeel hiervan gaan uitmaken, dat zou onze aanbeveling zijn. Er moet wel voldoende en laagdrempelig -flexibel- aanbod zijn om maatwerk te kunnen leveren. Een respijtwijzer kan de informatievoorziening verbeteren, maar met name een professioneel respijtcoördinator die een brug slaat tussen vraag en aanbod.

8. Conclusies en aanbevelingen

1. Waardering

Conclusies

- De Dag van de Mantelzorg wordt gewaardeerd door de respondenten, het is echter een beperkte groep mantelzorgers, circa 8% van de door WelzijnsKompas geregistreerde mantelzorgers, die deelneemt. De deelnemers zijn met name 65-plussers die tevreden zijn met de invulling van de dag. Een kleine groep werkende mantelzorgers en gezinnen mist een op hen gerichte waarderingsactiviteit. De Dag van de Mantelzorg kost circa 50 euro per deelnemer.
- Het mantelzorgcompliment wordt ervaren als een cadeautje en de uitreiking in een groep als prettig. De vorm -een VVV-bon- mag worden gehandhaafd of vervangen door een vrij te besteden geldbedrag. Het verminderde aanbod van 'stenen' winkels waar de bon kan worden verzilverd, vermindert wel de waardering ervan. De mantelzorgpas wordt in Noordwijk juist meer gewaardeerd dan de VVV-bon.

Aanbevelingen

- Blijf de Dag van de Mantelzorg organiseren in de huidige vorm. De tevredenheid onder de groep deelnemers is hoog en de huidige opzet wordt door hen gewaardeerd (mantelzorgers van verschillende achtergronden bij elkaar, diverse onderdelen op 1 dag).
- Bekijk hoe andere lokale organisaties, ook aandacht kunnen besteden aan de Dag van de mantelzorg. En faciliteer dit vanuit WelzijnsKompas samen met de gemeente. Denk hierbij aan organisaties als rivierduinen, het CJG, de thuiszorgorganisaties, Healthy Hillegom. Het doel hiervan is om meer mantelzorgers te bereiken en om ook de mantelzorgers te bereiken die minder geneigd zijn naar de dag van de Mantelzorg te komen. Bijvoorbeeld met een gezamenlijke complimentenkaart. In overleg met de andere organisaties kan de vorm gekozen worden. De kosten voor deze extra activiteit, vragen om aanvullend budget.
- De waardering voor de huidige VVV-bon is hoog gebleken. Advies is om het mantelzorgcompliment in de huidige vorm te handhaven. Tenzij bij de HHT regeling gekozen wordt voor een ander (kaart)systeem, dan adviseren wij hetzelfde systeem te hanteren. Op voorwaarde dat het zeer gewaardeerde uitreikmoment behouden blijft.
- Ga voor het mantelzorgcompliment uit van de woonplaats van de mantelzorger in plaats van de zorgvrager. Zo sluit je beter aan bij de HHT-regeling en andere vormen van mantelzorgondersteuning die altijd uitgaan van de woonplaats van de mantelzorger. Voorwaarde is dat deze keuze binnen de regio gemaakt wordt, anders kunnen mantelzorgers tussen wal en schip vallen m.b.t. de toekenning van het mantelzorgcompliment.

2. De HHT-regeling

Conclusies

- De HHT-regeling is een prachtige maatwerkregeling waar steeds meer mantelzorgers gebruik van maken. De regeling is echter nog weinig bekend onder mantelzorgers en het netwerk. Circa 12% van de geregistreerde mantelzorgers maakt gebruik van de regeling.
- De regeling zoals uitgevoerd in Hillegom en Lisse biedt het maatwerk dat in alle aanbevelingen, inclusief die van de landelijk aanjager Clémence Ross, terugkomt.
- De HHT-regeling kent qua werkwijze en samenwerking met een aantal zorgaanbieders nog een aantal hobbels waardoor de uitvoering van de regeling meer tijd kost dan gewenst.
- De uitvoering van de HHT-regeling is niet minder efficiënt qua tijdsinvestering of budget dan de Mantelzorgpas, sterker nog, lijkt minder tijd te kosten per mantelzorger. Ook als het om maatwerkvragen gaat.

Aanbevelingen

- Verbeter en versterk het maatwerk via de HHT-regeling die wij graag omdopen tot: *Adempauze*.
- Vul deze regeling aan met inzet door vrijwilligers en respijtzorg aan huis en met respijtzorg met verblijf. Conform de aanbevelingen uit het rapport 'Notitie Respijtzorg april 2020'.
- Maak de budgetten voor de HHT-regeling structureel en zorg voor voldoende budget. In Hillegom en Lisse is naar verwachting voldoende budget tot en met 2021 bij gelijkblijvende regeling. Uitbreiding van de regeling met respijtzorg aan huis, respijtzorg met verblijf en vrijwilligers betekent dat er meer budget nodig is.
- Laat de toekenning van het aanbod bij de mantelzorgadviseurs. Zij hebben de expertise om de specifieke, individuele vragen van mantelzorgers op te halen.
- Leg de administratieve & financiële afwikkeling bij een partij/persoon met de juiste expertise.
- Investeer in een goed systeem 'aan de achterkant'. Daarin zijn een aantal zaken belangrijk: efficiëntie, werkbaarheid, kosten, klantvriendelijkheid en de eenmalige kosten en tijdsinvestering die een goed systeem vraagt. Behoud daarbij de huidige mogelijkheid van op de persoon toegesneden maatwerkoplossingen.
- Onderzoek wat de beste investering is: het verder uitbouwen van het huidige (registratie)systeem. Of de keuze voor een nieuw systeem zoals een Mantelzorgpas via Groupcard.
- Indien er gekozen wordt voor een mantelzorgpas bij de HHT-regeling: zet dan ook het mantelzorgcompliment op deze pas. Behoud daarbij de persoonlijke en groepsgewijze uitreiking van het mantelzorgcompliment. Zorg dan ook voor voldoende ambtelijke slagkracht om de Mantelzorgpas regionaal uit te rollen en afspraken te maken met ondernemers, zorgaanbieders en een partij als GroupCard en maak hiervoor gebruik van de ervaringen in Noordwijk.

Bijlage: Vragen en respons enquête najaar 2019

1. Maakt u gebruik van het Mantelzorgcompliment? (293 resp)

Ja	83%	(244)
Nee	17%	(49)

2. Voelt u zich met het Mantelzorgcompliment gewaardeerd? (264 resp)

Zeer slecht	0%	(2)
Slecht	2%	(5)
Gemiddeld	16%	(42)
Goed	53%	(140)
Uitstekend	28%	(75)

3 Hoe waardeert u de manier waarop het compliment wordt uitgereikt (op locatie met gelegenheid tot ontmoeting en stellen van vragen)? (260 resp)

Zeer slecht	0%	(1)
Slecht	3%	(8)
Gemiddeld	18%	(47)
Goed	60%	(155)
Uitstekend	19%	(49)

4. Wat vindt u van het bedrag (VVV-bon van € 100,00)? (262 resp)

Zeer slecht	0%	(0)
Slecht	3%	(9)
Gemiddeld	20%	(52)
Goed	48%	(126)
Uitstekend	29%	(75)

5. Hoe vindt u de vorm van waardering (d.m.v. een VVV-bon)? (261 resp)

Zeer slecht	1%	(2)
Slecht	6%	(16)
Gemiddeld	23%	(59)
Goed	50%	(130)
Uitstekend	21%	(54)

6. Zou u liever een andere vorm van waardering dan een VVV-bon willen? (255 resp)

Ja	38%	(98)
Nee	62%	(157)

7. Zo ja, waar denkt u aan? (meerdere opties mogelijk) (134 antw)

Een geldbedrag	85x
Een kortingspas voor winkels in de regio	24x
Anders, namelijk...	14x
Een bloemetje of andere attentie	8x
Een feestelijke bijeenkomst	2x

Let op: vvv bonnen steeds lastiger in te wisselen wordt meerdere keren genoemd

Verder bij 'anders': oa. eigen keuze kunnen maken, meerdere kleine/lokale bonnen, inzetten voor extra ondersteuning, vrij besteedbare bedrag terug.

U heeft aangegeven geen gebruik te maken van het mantelzorgcompliment.

8. Wat is de reden dat u geen gebruik maakt van het Mantelzorgcompliment ? (49 resp)

Degene voor wie ik zorg woont niet in Hillegom of Lisse	24%	(12)
Ik vind het niet nodig/heb er geen behoefte aan	31%	(15)
Ik ben het vergeten	14%	(7)
Ik ben niet bekend met het Mantelzorgcompliment	14%	(7)
Ik weet niet hoe ik het moet aanvragen	8%	(4)
Ik vind het te veel moeite om het aan te vragen	8%	(4)

U heeft aangegeven geen gebruik te maken van het mantelzorgcompliment.

9. Zou u liever een andere vorm van waardering dan het Mantelzorgcompliment willen? (96 resp)

Ja	25%	(24)
nee	75%	(72)

10. Zo ja, waar denkt u aan? (meerdere opties mogelijk) (55 antw)

Een geldbedrag	64%	(35)
Een kortingspas voor winkels in de regio	13%	(7)
Een bloemetje of andere attentie	11%	(6)
Anders, namelijk...	11%	(6)
Een feestelijke bijeenkomst	2%	(1)

'Anders': oa op eigen manier invullen, aangeboden workshops sluiten niet aan op mijn behoefte, extra ondersteuning, het is goed zo

Dag van de Mantelzorg

11. Maakt u gebruik van de Dag van de Mantelzorg? (271 resp)

Ja	25%	(69)
nee	75%	(202)

12. Voelt u zich met de Dag van de Mantelzorg gewaardeerd? (112 resp)

Zeer slecht	2%	(2)
Slecht	4%	(4)
Gemiddeld	17%	(19)
Goed	49%	(61)
Uitstekend	23%	(26)

13. Sluit de Dag van de Mantelzorg in de huidige vorm aan bij uw wensen? (109 resp)

Zeer slecht	3%	(3)
Slecht	11%	(12)
Gemiddeld	24%	(26)
Goed	50%	(55)
Uitstekend	12%	(13)

14. Welke onderdelen bij de Dag van de Mantelzorg waardeert u het meest ? (meerdere opties mogelijk)

De combinatie van deze onderdelen	41x
Ontspanning	40x
Andere mantelzorgers ontmoeten	38x
Informatie ontvangen	34x
Wensen, etc. aangeven die u als mantelzorger ervaart	19x
Wethouders / gemeenteraadsleden ontmoeten	5x

15. De huidige dag van de Mantelzorg bestaat uit 1 dag met verschillende onderdelen. Spreekt u dat aan? (110 resp)

Ja	76%	(84)
nee	24%	(26)

Nee want: niet bij geweest, mis gezamenlijke dag weg/brusjesdag/respijtdag, past niet in schema, te weinig mannen, workshop timemanagement (werk&mz) leek me interessant, toneelstukjes schetsen onfijn beeld-helpt niet

16. De huidige Dag van de Mantelzorg is voor alle mantelzorgers samen: voor alle leeftijden, werkend of niet, en we maken geen onderscheid in wat er speelt bij uw naaste. Spreekt u dat aan? (105 resp)

Ja	88%	(92)
nee	12%	(13)

Want: Respijtzorg nodig voor die dag en dat is er niet. Liever contact met andere gezinnen met dezelfde zorgvraag apart van zorgen voor ouders.

U neemt niet deel aan de dag van de mz

17. Wat is de reden dat u niet deelneemt aan de Dag van de Mantelzorg? (meerdere opties mogelijk)
Als u wel deelneemt kunt u vraag 17, 18 en 19 overslaan.

Geen behoefte aan.	94
Een hele dag is te lang.	51
Anders, namelijk...	48
Degene voor wie ik zorg kan ik niet alleen laten.	25
Het programma spreekt me niet aan.	23
Ik ken de Dag van de Mantelzorg niet.	10
Degene voor wie ik zorg mag niet mee en ik wil niet alleen gaan.	4
Ik heb geen uitnodiging ontvangen.	3

Opmerkingen: moet werken, andere afspraken/kwam niet uit, brusjesdag beter, liever met gelijkgestemden, gem lft te hoog/ouder, zelf zorg nodig, ken niemand/onbekend, geen mz meer (overleden).

18. De huidige Dag van de Mantelzorg bestaat uit 1 dag met verschillende onderdelen (ontspanning, ontmoeting, in gesprek over knelpunten en wensen, gezamenlijke lunch, informatie ontvangen, workshops. Zou het u aanspreken als onderdelen van de Dag van de Mantelzorg apart worden aangeboden? (172 resp)

Ja	37%	(63)
nee	36%	(109)

Ja toelichting

Ja want korter is prettiger, hopelijk dan wel vrij, als versch leeftijdsgroepen, zelf kunnen kiezen, selectie, (ook Nee liever op 1 dag houden, dan een keer regelen ipv meerdere keren vrij...)
Niet op zaterdag, liever avond (paar x maar eerder ook al veel mensen die aangaven dat ze moesten werken)
Liever workshops dan wel vs ontspanning voorop,

Nee toelichting:

Geen behoefte
Wel behoefte aan ik-tijd
1 dag juist gezellig, zoals nu prima
Kan partner niet alleen laten

19. De huidige Dag van de Mantelzorg is voor alle mantelzorgers samen: voor alle leeftijden, werkend of niet, en we maken geen onderscheid in wat er speelt bij uw naasten. Spreekt u dat aan? (193 resp)

ja	70%	(135)
nee	30%	(58)

nee: liever contact met gezinnen in zelfde situatie ipv mensen die zorgen voor hun ouders

ja: allemaal t zelfde, je leert van elkaar, verschillend maar toch kun je van elkaar leren

samenzijn maar met andere inhoudelijke workshops oid

Achtergrondvragen

Om de gegevens beter te kunnen interpreteren, stellen we nog enkele vragen over uw situatie:

20. Wat is uw woonplaats?

Hillegom	48%	(130)
Lisse	52%	(141)

21. Wat is uw leeftijd? (276 resp)

23 en jonger	0%	(2)
24-40	5%	(15)
41-67	58%	(157)
68-80	26%	(70)
Ouder dan 80	12%	(32)

22. Combineert u een betaalde baan met zorg voor uw naaste? (269 resp)

Ja	45%	(122)
nee	55%	(147)

23. Degene voor wie ik zorg heeft: (meerdere opties mogelijk)

Lichamelijke beperking	131x
Chronische ziekte	80x
Dementie	63x
Autisme	39x
Meervoudige beperking	29x
Levensbedreigende ziekte	15x
Auditieve beperking	12x